

Johan Steenbergen: een Drentse Steve Jobs van voor de oorlog

Johan Steenbergen (Meppel 1886 – Osnabrück 1967) was voorbestemd om de textielhandel van zijn vader in Meppel over te nemen. De voortekenen waren ook gunstig. Op school gaf Johan blijk van zijn ondernemerskwaliteiten: hij verkocht potloden aan zijn medestudenten. Toch bewees Johan zich op de driejarige HBS niet als een uitzonderlijk goede leerling. Zo scoorde hij (ondanks zijn Duitse moeder!) niet hoger dan een vijf voor Duits.

Interieur van de kledingzaak van vader Jan Steenbergen.

Een jeugdfoto uit Meppel, jaartal onbekend.

Familiefoto met moeder, broer en zus, december 1911.

Het is goed mogelijk dat Johan in gedachten al bij een eigen fotozaak was. Mogelijk begon die zaak in een hoekje van de textielzaak van zijn ouders. Later heeft Johan in Meppel zijn eigen fotowinkel gehad in de Nieuwe Kerkstraat.

De winkel van Johan Steenbergen in Meppel. Hoogstwaarschijnlijk staat hij zelf in de deuropening.

Een van de verkochte producten was een set fotolenzen voor een groot formaat camera. Door verschillende lensdelen met elkaar te combineren, kon de fotograaf de beeldhoek van de lens veranderen. Zo'n set was behoorlijk prijzig en dus niet voor iedereen weggelegd. Dit monster laat zien dat Johan Steenbergen zich al in zijn Meppelse periode toelegde op de serieuze fotograaf.

Lenzen set zoals verkocht door Johan Steenbergen in Meppel.

In 1911 heeft Johan Steenbergen zijn fotozaak verkocht. Met de opbrengst wilde hij in Dresden verder werken aan zijn droom: een eigen fabriek voor de fabricage van fotobenoedigheden. Een logo, met zon en maan, had hij al gemaakt.

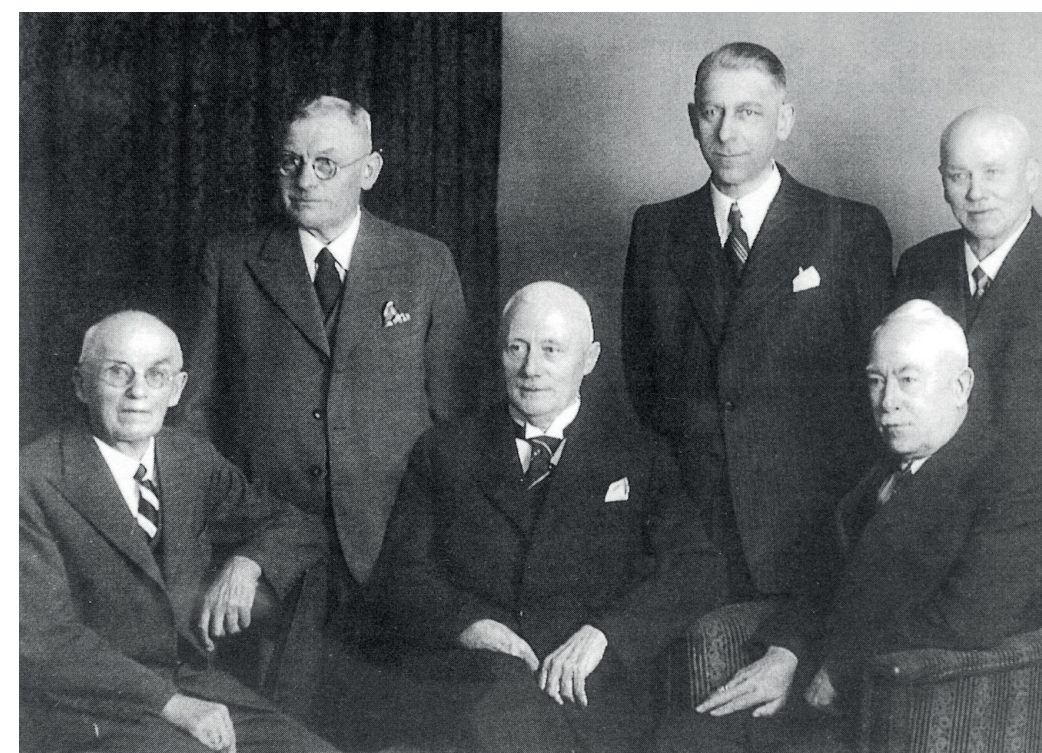
Logo ontworpen door Johan Steenbergen.

Om ervaring op te doen vertrok Johan Steenbergen naar Dresden, een eeuw geleden het Silicon-Valley van de lijnmechanica en fotografie. Daar liep hij stage bij een van de tientallen lokale camerafabrikanten. In 1912 richtte hij in Dresden zijn eerste bedrijf op. Zijn moeder hielp mee met het benodigde startkapitaal. Dankzij een eigen patent (1910) en een goede neus voor de markt wist hij naam te maken met betaalbare camera's van goede kwaliteit.

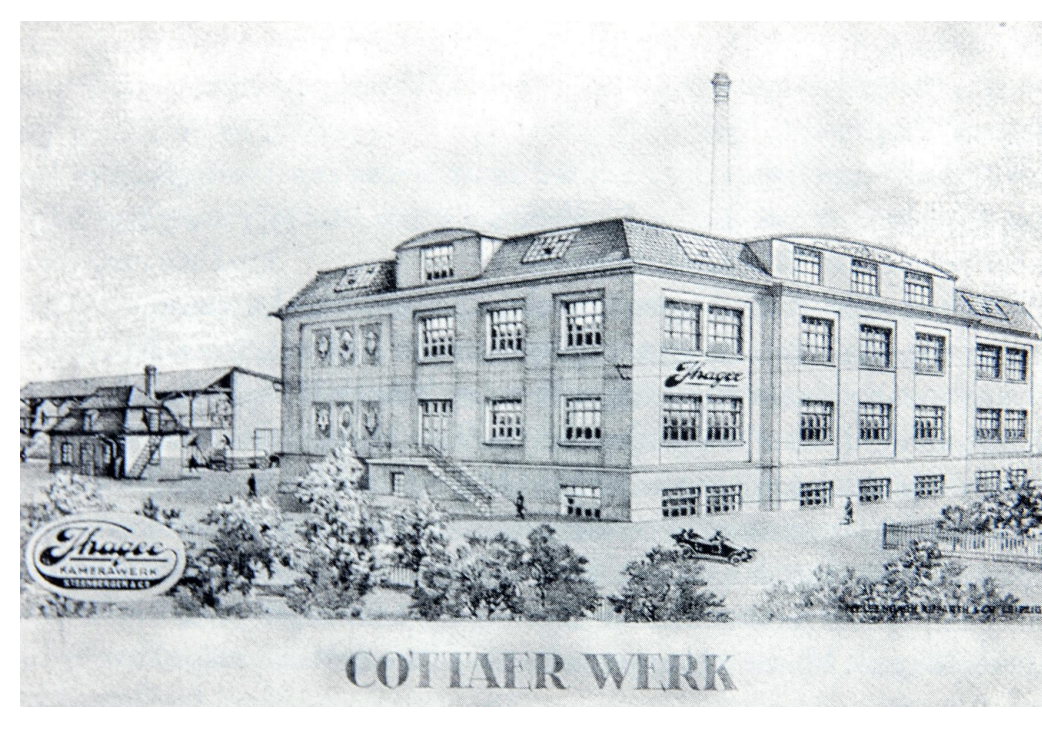

De eerste camera die Johan Steenbergen in Dresden produceerde. Het verhaal gaat dat de Duitse keizer bezwaar maakte tegen 'rex' in de naam; rex is het Latijnse woord voor koning.

De Eerste Wereldoorlog (1914-1918) gooidde echter roet in het eten, waardoor hij zijn bedrijf moest beëindigen. In december 1918 kwam Johan Steenbergen terug met een nieuw bedrijf: "Ihagee Kamerwerk Steenbergen & Co". Zijn (oudere) compagnons waren handwerklieden met ervaring in de bouw van houten camera's.

Johan Steenbergen met zijn compagnons.

Fabrieksgebouw Goltfrieds Kellerstrasse, vanaf 1919.

Steenbergen bracht zijn kapitaal, commerciële gaven, innovatie-gerichte visie en actief ondernemerschap in. De samenwerking was tot wederzijds voordeel en al snel produceerde Ihagee een reeks camera modellen voor de wereldmarkt. Sommige modellen waren zo gewild, dat ze werden aangekocht door beroemdheden en koningshuizen. Daar maakte Steenbergen meteen reclame mee!

De fabriek werd al snel te klein. In 1923 werd begonnen met een nieuw gebouw aan de Schandauerstrasse in het centrum van de wijk Dresden-Schlesien. Toen dit gebouw in 1925 klaar was, was er meteen behoefte aan een nieuwe vleugel. Later werd er nog een derde vleugel aangebouwd. Uiteindelijk werkten hier meer dan 500 werknemers. Johan Steenbergen, die wel van een grapje hield, sprak dan ook graag van Das Haus der 1000. Er waren immers 1000 handen aan het werk. Ook werd het fabrieksgebouw op reclame-uitingen groter afgebeeld dan het werkelijk was, door het perspectief aan twee kanten toe te passen.

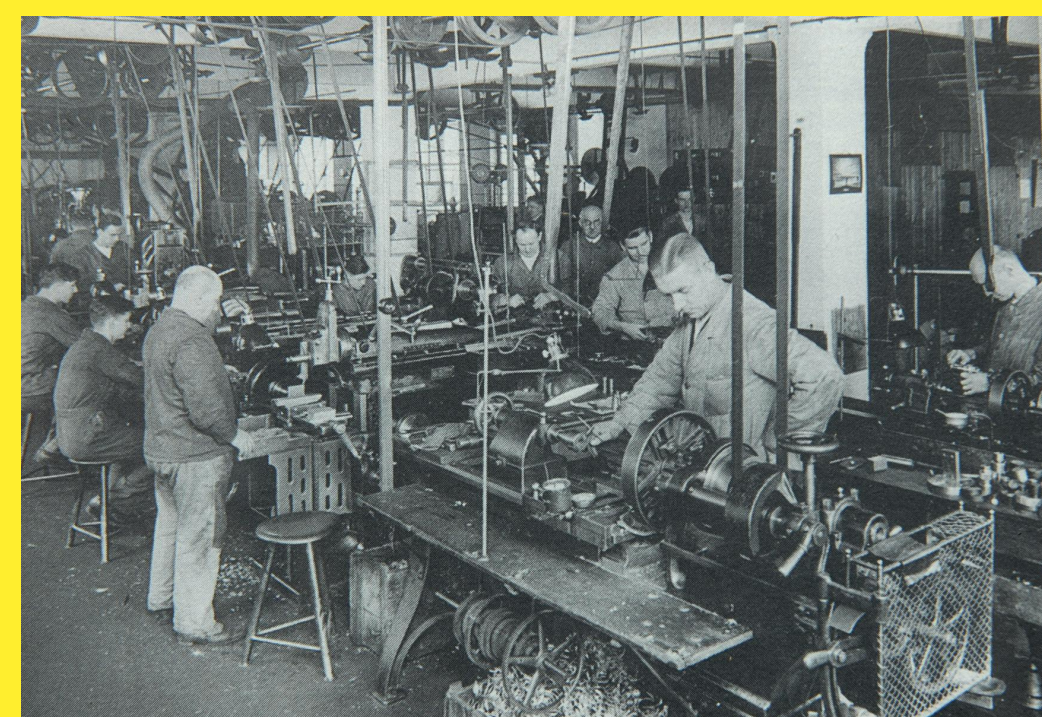

De Ihagee-fabriek aan de Schandauerstrasse in 1929.

Het succes van Johan Steenbergen bleef in Nederland niet onopgemerkt. Hij stond in binnen- en buitenland bekend als een eerlijke, hardwerkende ondernemer die met iedereen op goede voet verkeerde. Toen in 1929 een opvolger nodig was voor het Nederlandse consulaat in Dresden, hoefde Koningin Wilhelmina niet lang na te denken. Johan Steenbergen opende in zijn fabriek een apart kantoor voor zijn consulaire werkzaamheden. Een jaar later vereerde Prins Hendrik de Ihagee-fabriek met een bezoek.

Bezoek van Prins Hendrik in 1930 aan de Ihagee-fabriek.

Interieur van de Ihagee-fabriek.

Als aandenken aan bezoek gaf Johan Steenbergen de Prins een Ihagee-camera, een Auto-Ultrix, mee als cadeau. Prinses Juliana, de prinses heeft deze camera inderdaad gebruikt; ze stuurde de camera elk jaar voor reiniging en controle naar een fotohandelaar in de buurt van het koninklijk paleis in Den Haag.

Voor de Tweede Wereldoorlog bouwde Ihagee niet alleen camera's, maar ook andere fotografische benodigheden, waaronder vergroeters. Johan Steenbergen bracht een model vergroeter op de markt, dat gebruik maakte van het al aanwezige fototoestel. Daardoor kon de vergroeter simpel blijven. Het apparaat kreeg daarom de naam Simplex-Lumimax. Voor de fotograaf betekende het een aanmerkelijke kostenbesparing!

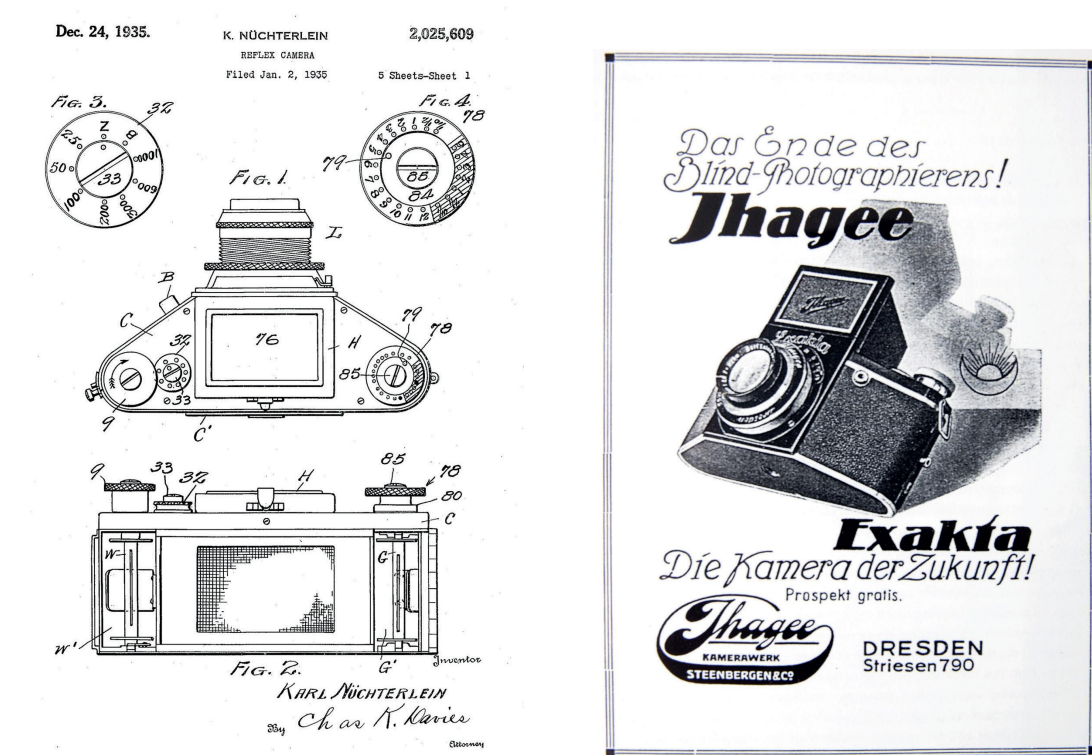

De vergroeter links heeft een eigen lens en scherpe stelmechaniek. Als de fotograaf al een fototoestel had, bijvoorbeeld de eerder afgebeelde Photorex, dan hoefde hij dit dure onderdeel niet meer te kopen. Rechts is het eigen fototoestel in de vergroeter geschoven.

Tot in de jaren dertig waren veel camera's van hout met een leren balg. Ze konden worden dichtgeklapt en namen dan minder ruimte in beslag. De professionele modellen hadden een matglas waarop je de compositie goed kon beoordelen. Steeds meer mensen gaven echter de voorkeur aan een model met rollfilm, zoals de Auto Ultrix van Prinses Juliana. Een nog verdergaande vereenvoudiging leverde simpele boxcamera's op (Kodakjes) voor de 'kiekjes'.

Eind jaren twintig kwamen handzame precisiecamera's op de markt met een metalen behuizing. Beroemde voorbeelden waren de Leica met verwisselbare lenzen (maar zonder matglas) en de 'tweeooog-spiegelreflex' Rolleiflex (met matglas, maar zonder verwisselbare lens). De duurzame metalen behuizing leende zich voor massaproductie, standaardisatie en miniaturisatie. Steenbergen voorzorg dat de kleine precisiecamera de toekomst zou hebben en wilde ook zo'n camera bouwen, maar dan belet.

Zijn constructeur – Karl Nüchterlein – kwam begin jaren '30 met een revolutionair ontwerp: een handzame precisiecamera met een opklapbare spiegel. Daarmee stel je scherp en beoordeel je de compositie op het matglas. Bij het fotograferen klap de spiegel weg en wordt de film belicht. Het gefotografeerde beeld is exact hetzelfde als wat je op het matglas ziet. De spiegelreflex werd al langer toegepast voor grote studiocamera's, maar leek te complex voor een miniaturcamera. Johan Steenbergen besloot het risico te nemen en bracht in 1933 de Exakta uit: die eerste 'Single Lens Reflex' (SLR).

Patent tekening en affiche Exakta. Het patent in de VS werd eerst in 1935 aangevraagd.

De volgende stap was om de Exakta met negatiefformaat 4x6,5 cm verder te verkleinen tot het kleinbeeldformaat van 24x36 mm. Leica en Contax werden al met dit compacte en betaalbare filmformaat. Bovendien had Agfa begin jaren dertig een 35mm bioscoopfilm uitgebracht in kleur; die kon ook dienst doen als kleurendiafilm in een kleinbeeldcamera. En bij een spiegelreflex kan je de kleuren direct op het matglas beoordelen!

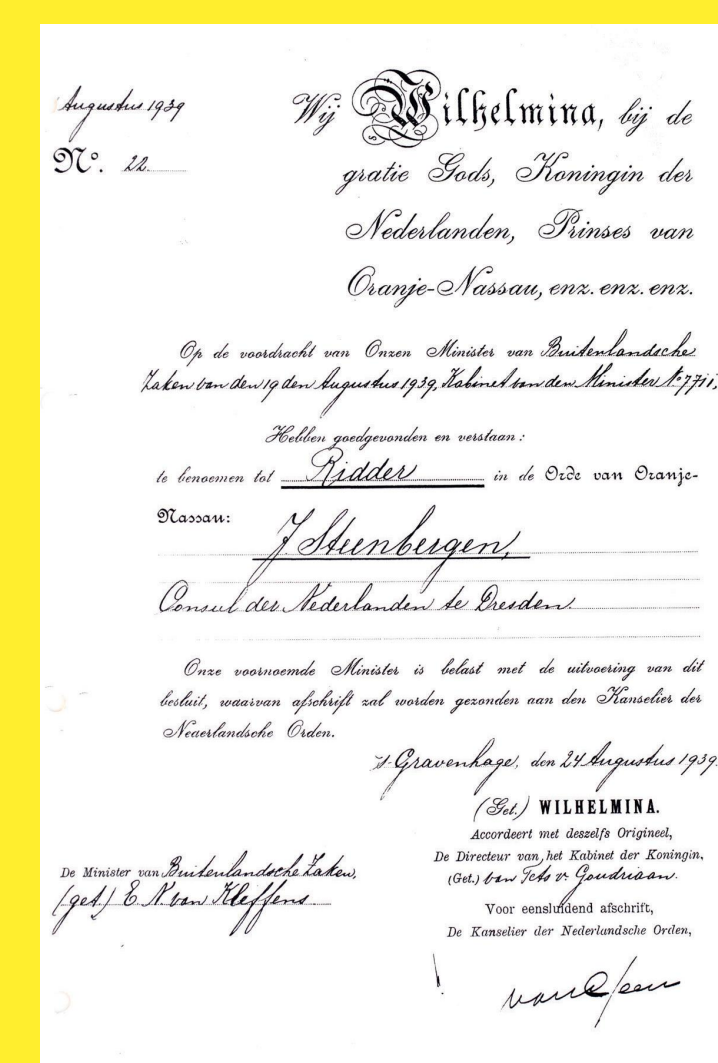
Johan Steenbergen gaf Karl Nüchterlein weer de vrije hand. Zo kwam in 1936 de 'Kine Exakta' op de markt: de eerste spiegelreflexcamera ter wereld voor het kleinbeeldformaat. De Kine Exakta werd nog voor de Tweede Wereldoorlog een doorslaand succes en zou al snel zijn grotere broer, die vanaf dat moment standaard Exakta werd genoemd, overvleugelen.

Jaren dertig reclame affiches voor de Kine Exakta.

Deze cameraconstructie heeft model gestaan voor tal van Duitse (Praktica) en Japanse navolgers (Pentax, Nikon, Canon e.o.). Daarmee is Exakta tevens de directe voorloper van alle moderne digitale spiegelreflexcamera's.

Gelet op zijn rol als innovator kan Johan Steenbergen wel worden beschouwd als de Steve Jobs van de vooroorlogse fotografie; een bijzondere combinatie van commercieel en sociaal ondernemerschap, technische innovatie, doorzettingsvermogen en visie. Hoe een geboren Meppelaar wereldberoemd werd... maar niet in eigen land. Alhoewel; in 1939 kreeg hij toch maar een Koninklijke onderscheiding voor zijn vele verdiensten. Consul Steenbergen werd Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

Oorkonde bij het lintje van 1939.